

Halbersztadt, Jerzy

"Wspomnienia ze stulecia", Czesław Bobrowski, Lublin 1985 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/2, 439-440

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Wschodniego MSZ J. Łukasiewicz, precyzując wcześniejsze oświadczenia J. Piłsudskiego o potrzebie współpracy obu państw. Łukasiewicz stwierdził, że Polska nie zamierza ingerować w sprawy Estonii, oczekując, że Finlandia pozostawi Polsce wolną rękę w Łotwie i na Litwie. Koncepcję tę Hovi określa — z wyraźną przesadą — jako podział krajów bałtyckich na dwie sfery interesów: polską i fińską. Analizując wcześniejsze i późniejsze poczynania obu stron stwierdza, że — choć nie doszło do zawarcia stosownego porozumienia — te dwie sfery interesów *de facto* istniały w latach 1919—1921, jako istotny komponent stosunków w rejonie Bałtyku. Autor oczywiście dostrzega, że polityka Polski, Finlandii oraz innych krajów nadbałtyckich była wypadkową stosunków z Rosją Radziecką, Niemcami, państwami Ententy itp., a także wynikała z własnych aspiracji. Obstaże jednak stanowczo przy traktowaniu kwestii sfer interesów, jako zasadniczego problemu regionu, a nie przejawu taktyki politycznej. Ujęcie to — które autor sam określa jako „prowokujące” — nasuwa spore wątpliwości.

Bazę źródłową pracy — archiwalia kilku krajów — należy uznać za stosunkowo wszechstronną, choć nie gruntowną. Na materiały polskie składa się po kilkanaście teczek z zasobu AAN oraz Instytutów Piłsudskiego i Sikorskiego. Hovi powołuje się również na stosunkowo nieliczną, polską literaturę przedmiotu. W sumie, jego praca jest interesująca, choć raczej otwiera nową fazę dyskusji niż wnosi jakies przekonujące ustalenia.

J. H.

Czesław Bobrowski, *Wspomnienia ze stulecia*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1985, s. 341.

Wspomnienia Bobrowskiego oparte są głównie na własnej pamięci autora, który — przy incydentalnym jedynie wykorzystywaniu opracowań historycznych — bez przywoływania jakichś notatek, dzienników, czy korespondencji, odtworza ważniejsze koleje swego życia. Opis taki jest z natury rzeczy dość powierzchowny i mało przydatny dla historyka, jako źródło przy badaniu konkretnych wydarzeń. Natomiast daje ogólny wgląd w sytuacje, w których autorowi przyszło funkcjonować. Bobrowski ma zresztą umiejętność nie powtarzania rzeczy oczywistych i powszechnie znanych. Potrafi — zazwyczaj przekonująco — przedstawić istotę problemu, a także swoje własne działania, opatrując je przy tym sporą liczbą drobnych, osobistych szczegółów, które także są cenną informacją o atmosferze i stosunkach panujących w grupach ludzi, z którymi współpracował.

Najważniejszą część wspomnień stanowi rozdział poświęcony Centralnemu Urzędowi Planowania w latach 1945—1948. Tekst ten był już w zasadzie publikowany w „Polityce” i „Kwartalniku Historycznym”. Do czasu naukowego opracowania historii tego okresu będzie niewątpliwie pełnił istotną rolę w naszej wiedzy o polityce gospodarczej lat powojennych. Wśród nowo prezentowanych fragmentów wspomnień dwa zwracają szczególną uwagę. Pierwszy odnosi się do pracy Bobrowskiego od 1934 r., jako dyrektora Departamentu Ekonomicznego w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych, a także redaktora „Gospodarki Narodowej”. Można tu znaleźć sporo szczegółów uzupełniających znane dotąd relacje (np. A. Ivánki), ale nade wszystko obszerne uwagi poświęcone ministrowi rolnictwa Juliuszowi Poniatowskiemu — nietuzinkowej postaci, która niesłusznie pozostaje w cieniu Eugeniusza Kwiatkowskiego.

Drugi interesujący fragment odnosi się do okresu po Październiku '56. Jest tu wiele ujęć powierzchownych i wymijających (brak oceny konkretnych planów

gospodarczych, skrótowa — choć cenna prezentacja dorobku Rady Ekonomicznej itp.), ale znaleźć można także sporo informacji o ogólnych mechanizmach podejmowania decyzji gospodarczych. Godny uwagi jest spokojny, ale i krytyczny „rysopis” Władysława Gomułki, daleki od pojawiających się ostatnio ujęć domorosłych apologetów. Bobrowski podjął także próbę spisania swoich obserwacji z marca 1968 r. Fragment ten — niestety skrócony „pod wpływem rozmowy z wydawcą” — zawiera wiele szczegółów nieznanymi zapewne szerszym kręgom czytelników. Szczegółów, które — dodajmy — znajdują potwierdzenie w niepublikowanych materiałach archiwalnych.

Znaczną część książki wypełniają relacje z podróży: od Moskwy początku lat trzydziestych (gdzie Bobrowski był dyrektorem „Sowpołtorgu”), przez nieokupowaną Francję i Londyn czasu wojny, Szwecję i Francję lat 1948—56, po liczne wizyty w charakterze doradcy ekonomicznego w Trzecim Świecie (najobszerniejszy opis dotyczy Algierii, w której autor spędził lata 1969—1974).

Wspomnienia te zostały napisane pod koniec lat siedemdziesiątych. Jest to więc właściwie książka „bez ostatniego rozdziału”, który z pewnością będzie kiedyś należał do najbardziej interesujących.

J. H.

Deutschland im zweiten Weltkrieg, t. 6, Die Zerschlagung des Hitlerfaschismus und die Befreiung des deutschen Volkes (Juni 1944 bis zum 8. Mai 1945), red. Wolfgang Schumann i Olaf Groehler, Akademie-Verlag, Berlin 1985, s. 823.

Szósty i ostatni tom „Deutschland im zweiten Weltkrieg” przypomina dokładnie poprzednie części tej monumentalnej pracy, prezentowane już w „Przeglądzie Historycznym”. Przejrzystość zredagowany, zawiera 13 kolorowych map i 116 zdjęć na wklejkach, ogromną ilość ilustracji w tekście, mapek, planów, schematów, rysunków, fotokopii, dokumentów itd. Przedstawia ostatnią fazę wojny. Podjmuje próbę oceny znaczenia zamachu na Hitlera, odmalowuje ostatnie dni Rzeszy, podpisanie kapitulacji i położenie ludności niemieckiej w czasie tych wydarzeń. Tekst został podzielony na 18 wielkich rozdziałów: „Początek załamania się niemieckiego frontu na wschodzie”, „Rozbicie Wehrmachtu w Europie południowej”, „Przejsie do obrony na Wale Zachodnim, ofensywa w Ardenach, front włoski”, „Wojna morska i powietrzna w drugiej połowie 1944 roku”, „Plany gospodarczo-polityczne i przedsięwzięcia zmierzające do ratowania podstaw niemieckiego imperializmu”, „Polityka wewnętrzna pod znakiem »totalnej« mobilizacji”, „Antyfaszystowski ruch oporu w Niemczech i na emigracji”, „Gospodarka wojenna w drugiej połowie 1944 roku”, „Załamania się faszystowskiego reżimu okupacyjnego”, „Próby w dziedzinie polityki zagranicznej zmierzające do utrzymania bloku faszystowskiego i imperialistycznego państwa niemieckiego”, „Polityka koalicji antyhitlerowskiej”, „Walki na francie wschodniej od stycznia do marca 1945 roku”, „Załamania się niemieckiej obrony na Renie i rozwiązanie frontu zachodniego”, „Wojna powietrzna i morska w 1945 roku, koniec wojny na Dalekim Wschodzie”, „Faszystowska polityka wewnętrzna w dobie agonii”, „Antyfaszystowski ruch oporu w Niemczech w ostatnich tygodniach wojny”, „Bitwa o Berlin i kapitulacja”, „Zwycięstwo nad faszyzmem”.

Tom został zredagowany — na swój sposób — bardzo dokładnie, choć jak i w poprzednich częściach pracy czytelnika polskiego uderza skromna ilość informacji związanych z Polską, brak rozwinięcia tak ważnych problemów, jak na przykład eksterminacja Żydów czy współpraca Niemców z nacjonalistami Europy wschod-